

Orhan Bilgin'in Yayınları ve Akademik Çalışmaları

*ÜMRAN AY**

Orhan Bilgin Hocamız, 1980'de doktorasını verdiği günden bu yana -yaklaşık 35 yıldır- araştırmaları, kitap yayınları, ansiklopedi maddeleri, yönettiği onlarca doktora ve yüksek lisans teziyle dinamik akademik hayatını devam ettirmektedir.

Hocanın yayınlarına genel olarak baktığımızda; edebiyatın bir devresi yahut şubesiyle sınırlı kalmayıp Türk kültür ve edebiyatını bir bütün olarak değerlendirdiğini, hocaları Nihad Çetin, Âmil Çelebioğlu ve Mehmet Kaplan'ın muakkibi olduğunu müşahede ederiz. Zira hoca, Marmara Üniversitesi'nde uzun yıllar boyunca, başlangıcından günümüze kadar Halk ve Eski Türk edebiyatı kursuerinin derslerini bir arada yürüterek bu çizgiyi korumuş ve devam ettirmiştir. Alan bilgisinin yanında, Ahmed-i Yesevî, Mahmud-ı Kaşgârî, Ali Şir Nevâî, Mevlânâ, Fuzûlî, Sehî Bey, Âşık Paşa, Yahya Kemal Beyatlı, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim gibi Türk edebiyatı ve tarihinin abîdevî şahsiyetleri üzerindeki dikkatleri, ufuk açıcı konuşmalar kabîlinden zihinlerimizde yer etmiştir.

Hoca, Farsça ve İngilizceye hakimiyeti ile doğuya ve batıya yön veren edebî/tarihî şahsiyetleri ve metinleri orjinal dillerinden mütalaa etmiş, birinci elden edindiği bilgileri çevresinin istifadesine sunmuştur.

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (umran.ay@gmail.com).

Hocanın özellikle İran edebiyatı ve tarihine âşinâlığını ansiklopedi maddelerinden takip etmek mümkündür. Şii müellifleri ve kitapları üzerine çalışmalarıyla meşhur Ağa Bozorg Tehrânî, devlet adamı ve tarihçi Cüveynî, mutasavvîf şair Fahreddîn Irakî, Mevlânâ araştırmacısı ve Mesnevi şârihi Fürûzanfer, İlhanlılar sahasına has araştırmalarıyla tanınan İngiliz şarkiyatçı John Boyle, tarihçi ve siyaset adamı Kesrevî gibi önemli tarihî ve edebî şahsiyetleri titizlikle yazdığı maddelerle ilim dünyasına tanıtmıştır. Sadece önemli şahsiyetlere değil; "ferâğ kaydı, fevâid kaydı, temmük ve tesâhüb kaydı" gibi madde başlıklarına da imza atarak el yazması eserlerin dilinin abc'sini yazmış, en son kaleme aldığı "Yazma" maddesiyle de el yazmaları konusunda bilinmesi gerekenleri tekmil etmiştir.

Anadolu sahasında yazılmış erken dönem metinlerini gün ışığına çikarmak biz edebiyat araştırmacılarını çok heyecanlandıran bir duygudur. Zira bu dönemlere ait edebî metinler, Türk dili ve edebiyatının henüz bilinmeyen yönlerinin aydınlığa kavuşmasında fevkalâde öneme sahiptir. Hoca, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu fişleme çalışmaları sırasında XIV.yy'da yaşamış mutasavvîf-şair Eşref b. Ahmed'in bir mecmua içinde sekiz mesnevisini tespit ederken böyle bir heyecanı yaşamış, daha sonra gerek kendi çalışmalarında gerekse yürüttüğü yüksek lisans tezleriyle Eşref b. Ahmed'in bütün eserleriyile gün yüzüne çıkışmasını sağlamıştır.

Her vesileyle sağlam bir metin neşrinin önemine dikkat çeken hocalımız, yönettiği onlarca doktora ve yüksek lisans tezi metnini mukabele usûlüyle takip etmiş, yıllardır belki bu hasletiyle kazandığı ilmî titizliği ve metinlere vukûfiyetiyle sadece edebiyat araştırmacılarının değil; aynı zamanda sosyal bilimler araştırmacılarının daima rahatlıkla başvurduğu bir ustad olmuştur.

A. Doktora Tezi

Nizârî-i Kuhistânî: Kasideleri ve Sefernâmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi II Cilt, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Filolojisi Bölümü, Danışman: Tahsin Yazıcı, İstanbul 1980, (I.Cilt XVIII+197 s.; II. Cilt 361 s.). Nizârî-i Kuhistânî: Kasideleri ve Sefernâmesi, isimli doktora

çalışması iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt tedkik ve tahlile, ikinci cild metinlere ayrılmıştır. Dört bölümden oluşan birinci ciltte Nizârî'ye dair kaynaklar ve tedkikler tanıtılmış, yaşadığı devrin Horasan, Sistan ve Kuhistan tarihçesi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Şairin hayatı (s.34-91), memduhları (s.92-116), eserleri ve edebî şahsiyetinin (s.117-158) izahının ardından son bölümde Nizârî'nin fikirlerine (s.159-197) temas edilmiştir.

Eserde, İlhanlılar devri İran edebiyatının en büyük, en orjinal ve en velud şairlerinden biri olarak tanıtılan Nizârî (649-650? / 1251-1252?)'nin İslamiye mezhebinin dâisi (propagandacısı) olmasından dolayı hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmadığı ifade edilir. Farsça dışında Türkçe ve Moğolca'yı her iki dilde şiir söyleyecek derecede iyi bilen Nizârî'nin geniş bir kültüre ve ilmi derinliğe sahip olduğu kaydedilir.

Nizârî'nin kasidelerinde övdüğü tarihî kimlikler arasında Toğan Kuhistanî, Melikşah Şemseddîn Ali, Hâce Mecdeddîn Muhammed, Hâce Alâaddîn Hindû, Melik Tâceddîn, Melik Celâleddîn, Melik Yenal Tekin, Melik Mubârizeddîn, Melik Rukneddîn, Abdullâh, Emir Atsız ve Bulgay Hatun gibi isimler bulunmaktadır. Çalışmada, mezkur şahsiyetlerin hayatı hikayeleri tafsılathâ bir şekilde anlatılmış, ardından kasidelerde öne çıkan özelliklerine degenilmiştir.

Sefernâme ise 1134 beyitlik bir mesnevî olup Nizârî'nin ilk eserleri arasında yer alır. Şairin 678-680 / 1280-1281 tarihleri arasında Azerbaycan ve civarında yaptığı seferleri anlatır. Bilgin, Sefernâme'yi VII. (XIII.) asırda işaret edilen mintikanın mütecessis bir sanatkâr gözüyle tesbit edilmiş ve yine büyük bir şair tarafından çizilmiş kısmen realist ve fakat ekseriye empresyonist bir tablosudur, diye tanımlar.

B. Kitaplar

B.1 Divân-ı Hadîkatü'l-Meânî Külliyyât-ı Şemsî, Muhammed Şemseddin Canpek, İstanbul 1990, 274 s.

Eserde sırasıyla E.Sabri Kalyoncuoğlu'nun takdimi, Orhan Bilgin'in önsözü, şairin hayatı ve manzumeler yer alır. Bilgin, önsözde Muhammed Şemseddin Canpek (1886-1965) (daha çok tanınan ismiyle Şemseddîn-i Bursevî)'in, perakende mahiyettedeki manzumelerinin manevi

oğlu E. Sabri Kalyoncuoğlu tarafından bir defterde toplanarak iki defa Arap harfleriyle istinsah edildiğini, kendisinin de Kalyoncuoğlu'nun istinsah ettiği ilk nüshadaki metinleri, mümkün mertebe sağlam metin oluşturma gayreTİyle tashih ve ilave yapmaksızın, yeni harflerle yeniden yazdığını belirtir. Değişik nazım türleriyle çeşitli konularda yazılmış manzumeleri ihtiva ettiği için Orhan Bilgin tarafından "Külliyyât-ı Şemsî" adı verilen eserde manzumelerin başlıklarının olması dikkat çekici bir unsurdur. Bu başlıklardan bazılarını "Bâyezîd-i Bestâmî ve Meczûbun İrşâdî, Döndü Felek, Tarih Sana Mi'yâr Olur, Bana Merd-i Cihan Gelsin, Kurban Bayramı, Güleryüzlülük" olarak sıralayabiliriz.

B.2. Fütüvvetnâme, Şeyh Eşref b. Ahmed, Yıldızlar Matbaası, İstanbul 1992, 51 s.

Kitap, önsöz, giriş ve transkripsiyonlu metin olmak üzere üç kısım- dan oluşur. Yazar, önsözde eldeki manzum Fütüvvetnâme metninin Türk edebiyatının erken dönemlerine ait bir eser olması bakımından (XIV.yy'ın ikinci yarısı veya XV.yy'ın ilk yarısı) kıymetine işaret etmiş ve çalışmasını merhum Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun aziz hatirasına ithaf ettiğini belirtmiştir.

Giriş kısmında Eşref b. Ahmed'in kimliğine ve yazma nüshayla ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Yazarın kanaatine göre Eşref b. Ahmed, Eşrefoğlu Rumî diye bilinen ve 874/1469'da ölen İznikli Abdullah b. Eşref'inbabasıdır. Şairin mesnevilerini istinsah eden Nasûh b. Ahmed'in İbretname adlı mesnevinin başındaki efendimiz anlamındaki "Mevlânâ" kaydına istinâden de devrin şöhretli mutasavvif şeyhlerinden biri olduğu vurgulanır. Bilgin, eserle ilgili verdiği bilgilerde Fütüvvetnâme'nin Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi no.133'te, Edirne'de istinsah edilmiş (856/1452), 155 varaklık mecmuanın ikinci mesnevisi olduğunu mecmuanın toplamda sekiz mesneviyi ihtiva ettiğini belirtmiştir. Metni sunulan Fütüvvetnâme 444 beyittir ve remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalibiyla yazılmıştır. Giriş bölümünde son olarak metinde takip edilen imlâ hususiyetlerine deðinilmiş, ardından transkripsiyonlu metin verilmiştir.

B.3. Merzifonlu İki Şair: Eyüb Sabrî – Hifzî, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, 107 s.

Eser, 19.yy'da Merzifon'da yetişen, Halk ve Divan edebiyatı geleneğinde şirler yazan, Eyüp Sabrî (1843-1867) ile Hifzî (1851-1892)'nin şiirlerini ihtiva etmektedir. Her iki şairin şiirlerini kendisi de şair olan Bayramzâde Yusuf Sıdkî Hoca derleyip bir araya getirmiştir, Orhan Bilgin tarafından kitaplaştırılmıştır.

Çalışmada, önsözün ardından Eyüp Sabrî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve şiirleri yer alır (s.6-80). Bu bölümde bir münâcat, iki na't, "derler" redifli bir kaside, 31 gazel, beş semâî, bir müseddes semâî, 12 kalenderî, beş kî'ta, iki müseddes, bir müsebba', 24 müfred, bir satranç ve 28 koşma bulunmaktadır. Ikinci bölümde (s.83-107) Hifzî'nin hayatı ve şiirlerinden 26 gazel, bir şarkы, dört kî'ta, bir rubâî, 11 müfred, üç koşmaya yer verilmiş, kitabin sonunda Eyüb Sabrî'nin soy kütüğü tablosu bulunmaktadır.

B.4. Mustafa Müdâmî, Divançe ve Menâkibnâme-i Emir Sultan, İstanbul 1992, 197 s.

Kitap; önsöz, giriş, Arapça Vakfiye Suretleri, Divançe ve Menâkibnâme olmak üzere beş bölümden oluşmuştur. Önsözde Türk dili ve tasavvuf tarihinin müstesna şahsiyetlerinden olan, şöhreti ve tesiri XV.asırdan günümüze kadar devam eden Emir Sultan (Şemseddîn Emir Buhârî)'ın menâkibnâmesine nasıl tesadüf edildiği ve kitaplaştırıldığı dile getirilmiştir. Bilgin, çalışmasını Prof. Dr. Nihad Mazlûm Çetin'in aziz hatirasına ithaf ettiğini belirterek bu bölümü noktalamıştır.

Giriş bölümünde Mustafa Müdâmî (öl.947/1540)'nın hayatı (s.XVIII), edebî şahsiyeti ve eserleri (s.XIX-XXVI) teferraatlı bir biçimde tanıtılmıştır. Eserin iması ve metin tesisisinde takip edilen yol hakkında bilgi verilerek bu bölüm tamamlanmış, 2 Arapça Vakfiye Sureti'nin fotoğrafından sonra sırasıyla Divançe ve Menâkibnâme metinlerine yer verilmiştir.

Divançe'de 3 Türkçe kaside, 10'u Arapça, 1'i Arapça-Farsça olmak üzere 61 gazel, 1 terci-bend, 1 murabba, 6 muhammes, 2 müseddes, 2

Türkçe, 1 Arapça kit'a, 1 Arapça, 1 Türkçe müfred olmak üzere toplam 79 şiir bulunmaktadır.

Kitabın 2. metni Menâkibnâme ise 780 beyitlik bir mesnevidir. İstin-sah tarihi: 947/1540 olarak kaydedilmiştir.

Orhan Bilgin Hocanın yukarıdaki eserlerinin dışında Şeyh Eşref b. Ahmed'in Şevâhidü'n-Nübûvve isimli eseri de yayına hazır haldedir.

C. Kitapta Bölüm

"Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'râcnâmesi", Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan, s.97-116, İstanbul 1999.

"Merzifonlu Dedezâde Mehmed Hilmî", Külliyyât, Hazırlayan: Ali Bursaligil, s.XI-XIV, İstanbul 1984.

"Islamic Manuscripts in Turkey", World Survey of Islamic Manuscripts, I-III, London 1992-1994, vol.III, 1994, pp. 270-400 (General Editor: Geoffrey Roper, Islamic Bibliography Unit Cambridge University Library, al-Furqan Islamic Heritage Foundation) .

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Katalo-ğu, Hazırlayanlar: Orhan Bilgin, E. Nedret İslî, Nihad Azamat, Cevdet Serbest, Fatma Türe, Yücel Dağılı, YKY, İstanbul 2001.

D. Makaleler

"Nizârî, Hayatı ve Eserleri" Şarkiyat Mecmuası, S.7, s.49-58, İstanbul 1972.

"Merzifonlu Dedezâde Mehmet Hilmi Efendi", Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türkçük Araştırmaları Dergisi, S.1, s.307-324, İstanbul 1984.

"Aşkî Mustafa Efendi ve Aşknâmesi", Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türkçük Araştırmaları Dergisi, S.5, s.211-222, Ankara 1989.

"Şeyhî Hakkında Yeni Bilgiler", Türkçük Araştırmaları Dergisi, S.7, s.123-139, İstanbul 1991.

"Gökmenzâde'nin İşâret-nümâ Adlı Deprem Risalesi", Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, S.2, s.1-32, İstanbul 2010.

E. Ansiklopedi Maddeleri

- "Abdürrâzzâk es-Semerkandî", DİA, C.1, s.299-300, İstanbul 1988.
- "Âgâ Büzung-i Tahrânî", DİA, C.1, s.446-447, İstanbul 1988.
- "Ahlâk-ı Mansûrî", DİA, C.2, s.16-17, İstanbul 1989.
- "Ali İbrahim Han", DİA, C.2, s.399-400, İstanbul 1989.
- "Assâr-ı Tebrîzî", DİA, C.3, s.504, İstanbul 1991.
- "Âyinnâme", DİA, C.4, s.253, İstanbul 1991.
- "Bediüzzaman Fürûzanfer", DİA, C.5, s.327-328, İstanbul 1992.
- "Boyle, John A.", DİA, C.6, s.315-316, İstanbul 1992.
- "Câm-ı Cem", DİA, C.7, s.42-43, İstanbul 1993.
- "Cüneyd-i Şîrâzî", DİA, C.8, s.125, İstanbul 1993.
- "Cüveynî, Atâ Melik", DİA, C.8, s.140-141, İstanbul 1993.
- "Ebü'l-Müeyyed-i Belhî", DİA, C.10, s.337-338, İstanbul 1994.
- "Esed-i Tûsî", DİA, C.11, s.370, İstanbul 1995.
- "Fahreddîn-i Irâkî", DİA, C.12, s.84-86, İstanbul 1995.
- "Ferâğ Kaydî", DİA, C.12, s.354-356, İstanbul 1995.
- "Fevâid Kaydî", DİA, C.12, s.501, İstanbul 1995.
- "Gerdîzî", DİA, C.14, s.29-30, İstanbul 1996.
- "Kesrevî, Seyyid Ahmed", DİA, C.25, s.311, İstanbul 2002.
- "Matla-ı Sa'deyn", DİA, C.28, s.141, İstanbul 2003.
- "Temellük ve Tesâhüb Kaydî", DİA, C.40, s.411-412, İstanbul 2011.
- "Yazma", DİA, C.43, s.369-373, İstanbul 2013.
- "Yagmâ Cendâkî", MEB İslam Ansiklopedisi, C.13, s.336-339, İstanbul 1996.
- "Zûrhâne", MEB İslam Ansiklopedisi, C.13, s.630-631, İstanbul 1996 .

F. Yönettiği tezler

Doktora Tezleri

- Güler DOĞAN, Edirneli Nazmî Dîvâni (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme), Marmara Üniversitesi 2010.
- Gülşah TAŞKIN, Çorlulu Zarifi Divan'ı, İnceleme-Edisyon Kritikli Metin, Marmara Üniversitesi 2009.
- Arzu ATİK, Celil'in Leyla ve Mecnun'u ve Nizamî'nın Leyla ve Mecnun'u ile Karşılaştırılması: Giriş, İnceleme, Tıpkıbasım, Marmara Üniversitesi 2009.
- Murat Ali KARVELİOĞLU, Onaltinci Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şemî'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi, Marmara Üniversitesi 2005.
- Üzeyir ASLAN, XVII. Yüzyıl Türk Klasik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?], Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetu's-Sâlikîn ve Hediyyetü'l-Mütereqşidîn, Marmara Üniversitesi 2005.
- Ömer ZÜLFİ, Yakînî [ö.1568] Dîvân, Tenkitli Metin, Tetkik, Dizin, Marmara Üniversitesi 2004.
- M. Esat HARMANCI, Manisalı Câmi'i Muhabbet-Nâme (Vâmık u 'Azrâ) İnceleme-Metin-Nesre Çeviri (2.cilt), Marmara Üniversitesi 2003.
- Tülay GENÇTÜRK DEMİRCİOĞLU, Cemîlî Divanı (İnceleme-Metin-Sözlük) (2 cilt), Marmara Üniversitesi 2002.
- Köksal SEYHAN, Livâyi Divanı (Metin-İnceleme), Marmara Üniversitesi 2002.
- Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ, Za`ifî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-1 Nigâristân-1 Şehristân-1 Dirahtistân-1 Sebzistân (2 cilt), Marmara Üniversitesi 2001.
- Nezihe SEYHAN, Mehdî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin) (2 cilt), Marmara Üniversitesi 2000.

Hüseyin AKKAYA, Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı, Marmara Üniversitesi 1994.

Burhan KAÇAR, Gevherî Divanı: Metin Tahlili, Marmara Üniversitesi 1994.

Nihat ÖZTOPRAK, Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler, Marmara Üniversitesi 1993.

Yüksek Lisans Tezleri

Sema ÇİMEN, 15. Yüzyıla Ait Anonim Bir Mi'racnâme (Transkripsiyonlu Metin), Marmara Üniversitesi 2010.

Siddik CANSEVER, Egribozlu Mehmed Emin Sîrî Hayatı, Eserleri, Dîvânının Edisyon Kritik Metin ve Değerlendirmesi, Marmara Üniversitesi 2005.

Fatma BAŞ ÇETİNKOL, Pervâne Beg Nazire Mecmu'ası: Mecmu'atü'n-Nezâir (416b-440b): Transkripsiyonlu Metin, Marmara Üniversitesi 2004.

Tuğba BAŞER, Pervâne Beg Nazire Mecmu'ası (557a-580b): Transkriptli Edisyon Kritikli Metin, Marmara Üniversitesi 2004.

Esra Güzide PARMAKSIZ, Pervâne Beg Nazire Mecmu'ası (511b-534a): Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin, Marmara Üniversitesi 2004.

Ayşe TAN, Hayret-nâme ve Münacât-nâme: Şeyh Eşref b. Ahmed, Marmara Üniversitesi 2003.

Esra DEMİR, Şeyh Eşref bin Ahmed'in İbret-nâme İsimli Mesnevisi (Edisyon Kritik, İnceleme, Metin), Marmara Üniversitesi 2003.

Ahsen ENGİN, Mehmet Tâlib-i Üsküdarî'nın Divançesi'nin Edisyon Kritiği, Marmara Üniversitesi 2002.

Özlem GÜNEŞ, Ma'zeret-nâme Şeyh Eşref b. Ahmed, Marmara Üniversitesi 2001.

Elif PEHLİVAN, Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihat-nâme'si, Marmara Üniversitesi 2001.

M. Sami AKARYALI, Şakir Ahmed Paşa Ravz-ı Verd: (Edisyon-Kritik ve Birinci Bölümün Günüümüz Türkçesine Çevrimi), Marmara Üniversitesi 2000.

Naime YASAN, Risale-i Bedriyye (Edisyon-Kritik) Mazlumîzâde Mustafa Efendi, Marmara Üniversitesi 1998.

Fatma TANRIVERDİ, Elest-nâme Şeyh Eşref b. Ahmed, Marmara Üniversitesi 1998.

Melek BIYIK, Abdülbâkî Nâsır Dede Divanı Giriş-Metin-İndeks, Marmara Üniversitesi 1996.

Adem CEYHAN, Enis Receb Dede (?-1733) Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri: Divanı, Marmara Üniversitesi 1990.

F. Bildiriler

“Yahya Kemal'in İran Edebiyatına Duyduğu Alakanın Düşündürdükleri”, Doğumunun 100.Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Marmara Üniversitesi Yayınları No.415, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No.1, İstanbul 1984, s.24-32.

“Ahmed-i Yesevî'nin Devlet Anlayışı”, Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri, Kayseri-26-29 Mayıs 1993, s. 45-47.

“Türk Edebiyatında Rahşiyeler”, Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık Sempozyumu, İstanbul 1995, s.276-279.

“Fuzûlî'nin Farsçaya Gösterdiği Rağbetin Sebepleri”, Fuzûlî Kitabı (500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No.37, İstanbul 1996, s.163-165.